

KRIGSFÖRBANDEN och krigsplanläggningen

Den svenska krigsplanläggningen byggde under många år på ett antal olika sk Krigsfall. Man skulle nästan kunna kalla det förutsättningar för hur fienden kommer att uppträda. Kanske inte riktigt, men för att kunna planera försvaret av landet var var det nödvändigt att utgå från ett antal tänkbara scenarier. I sin enklaste form kunde de bestå i att uttrycka vissa förutsättningar för planeringen, som t ex att ett ryskt anfall mot den skånska kusten. Utifrån detta kunde sedan försvarsåtgärder planeras, övas och ligga till grund för hur förband skulle placeras.

Under tiden före första världskriget var det egentligen bara en fiende som Krigsmakten planerade för, och det var Ryssland. Den ryska flottan i Östersjön betraktades som svag, och den enda realistiska anfallsvägen var via gränsen i norr. Men man var inte främmande för mindre anfall mot andra platser längs vår östra kust.

Norge betraktades fortfarande med viss misstänksamhet och man ansåg därför att försvaret av vår västra gräns inte kunde försummas.

1914 kom ett politiskt betänkande som gav ganska precisa anvisningar om vad vår krigsmakt skulle inrikta sig på. I betänkandet sägs bl a "...möta en invasion såväl över havet som över landgränsen". Vid denna tid skulle det för Skåne (och Blekinge) avdelas en fördelning.

Det fanns också en ofullständig planläggning för ett tyskt anfall från söder, men det betraktades som högst osannolikt.

Under första världskriget tillkom ett flertal krigsfall där t ex England, i förening med Ryssland var angripare.

Under andra världskriget var det förstas Tyskland som utgjorde den tänkta angriparen, dessutom med anfallsmöjligheter från olika håll. Men fortfarande fanns det krigsfall där Sovjetunionen var angriparen, speciellt i anslutning till finska vinterkriget 1939-1940.

Mitt under kriget ändrades också krigsplaneringen i Skåne från avvärjande uppgifter längs kusten, till fördröjningsuppgifter längs vägarna norrut. I takt med att våra pansarförband utvecklades, mot slutet av kriget, återgick krigsuppgiften till att vara ett avvärjande kustförsvar.

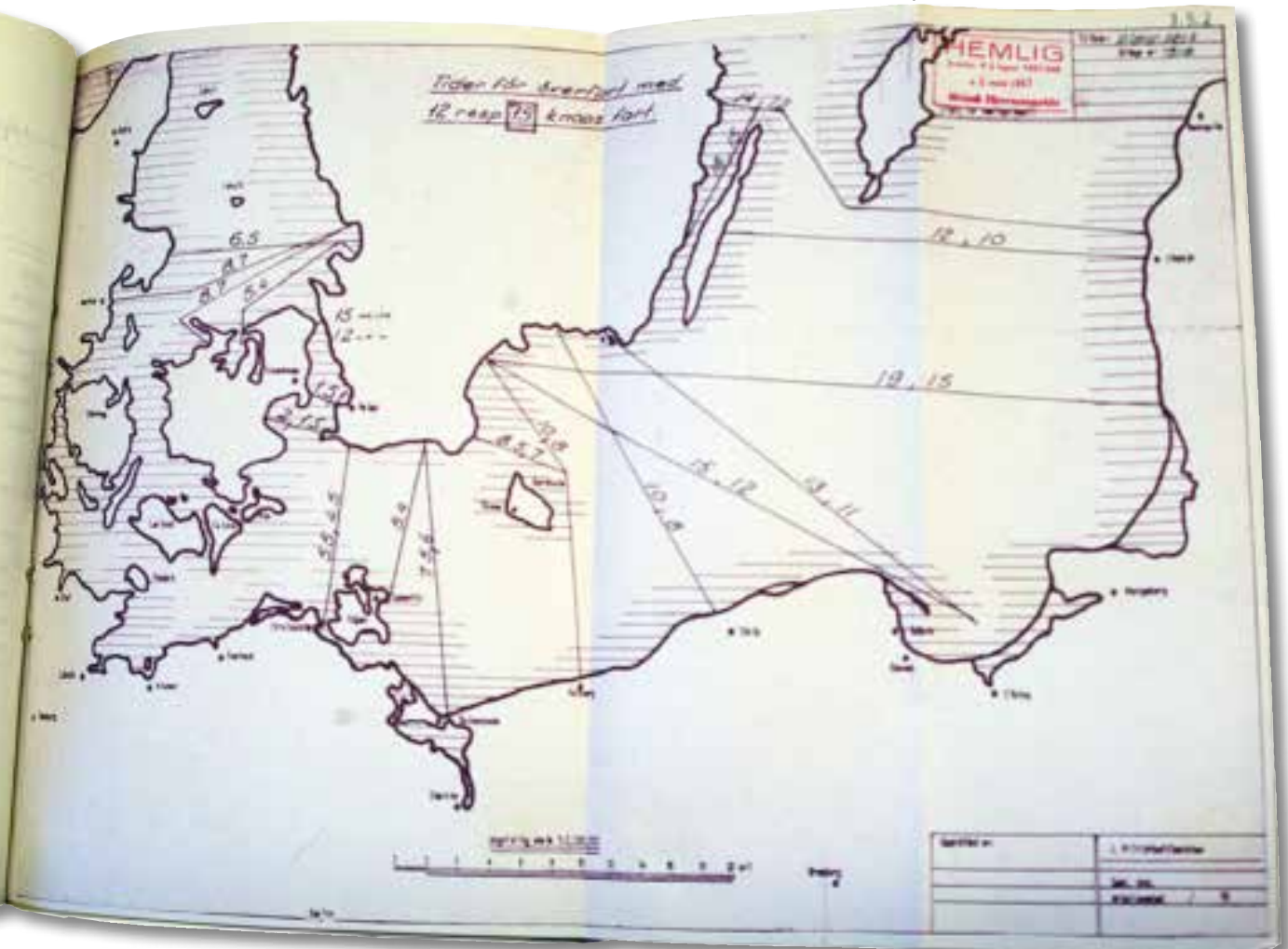
Efter andra världskrigets slut blev Sovjetunionen huvudangriparen med ett antal olika angreppsscenarier. Angreppen man planerade för var en invasion mot kusten, samt luftlandsättningar, eller både och. Grundprincipen för det svenska försvaret var att angriparens anfall skulle hindras redan i kustområdet, alltså ett omfattande invasionsförsvar.

Ett starkt fast försvar byggdes upp där t o m de gamla kustbefästningarna från andra världskriget fick vara med. Fasta KA-batteriet, också från

andra världskriget kompletterades med först 7,5 cm KA-batterier med moderna tornpjäser av modell 1957. Detta var under 1960 och 1970-talet. I slutet av 1970-talet kompletterades det fasta KA-försvaret i Skåne med två sk 12/70 batterier. Ett vid Ystad, och ett vid Trelleborg. Tillsammans med ett omfattande nät av minstationer och rörliga förband bildade KA-batterierna "spärrbataljoner" som svarade för försvaret av speciellt känsliga kustavsnitt.

I spärrbataljonen ingick också rörligt KA, som komplement. Så kom t ex de grova 21 cm från Skoda-werken i Tjeckoslovakien till användning. De över 30 ton tunga pjäserna "gömdes" i stora gårdar i södra Skåne. 11. och 12. kustartilleribatteriet skulle med vardera fyra 21 cm pjäser täcka och försvara södra Öresund (11. batt) och Bornholmshattet (12. batt). Dock utgick de båda förbanden 1982, då rörligheten inte motsvarade tidens krav.

Annars kan väl försvaret av Skåne enkelt beskrivas som att; med lokalförbanden, med kort mobiliseringstid, tillsammans med hemvärn fördröja ett fientligt invasionsförsök, tills brigaderna, både infanteri och pansar, hann nå sina utgångsgrupperingar och därifrån kraftsamla i ett anfall mot det fientliga brohuvudet. Hoten och hotbilderna var ofta mycket påtagliga. Så här beskriver generalen Carl Bjö-

Kartan som visar Skåne och södra Sveriges känsliga läge. Kartan, som ingick i en krigsplanering, visar överfartstiderna från diverse utskeppningshamnar, varifrån sovjetiska (och Warsawpakten) trupper kunde utskeppas och den tid som överfarten tog. Från "öst" nås vår kust på mellan 5½ - 19 timmar, beroende på utgångshamn. (Krigsarkivet)

reman situationen i ett kapitel: Hotbild och krigsplanering 1948-1993, i boken Norringarnas historia: .."Enligt ÖB 62 hade det strategiska hotet mot slutet av perioden utökats på två sätt. Invasion genom storanfall var fortfarande det största

hotet, men risken för strategisk kupp (anfall innan vi hunnit mobilisera) hade ökat. (Risken hade påtalats redan i 1948 års försvarsbeslut). Kärnvapen kunde komma till användning för att understödja både storanfall och strategisk kupp". Den gällande

försvarsstrategin för Skånes del var "avväjningsoperationer vid kust", och det gällde då Skånes tre kustområden i öster-, väster- och söderut. Under första delen av Kalla Kriget ingick också planering för att avvärja ett sovjetiskt anfall

via Danmark och vidare mot Skåne och västkusten.

Lokalförsvarsförbanden utbildades främst i att försvara anfallsportar, alltså hamnar och flygfält. Men en annan viktig uppgift var att försvara betydelsefulla anläggningar inom totalförsvaret t ex kraftanläggningar, järnvägsknutpunkter och viktiga industrier. Som en röd tråd genom all planering löpte dock uppgiften att försvara ett fientligt framträngande inom det egna försvarsområdet.

När det gällde att skydda viktiga anläggningar finner man många exempel. En del kan vi idag betrakta som självklara, medan andra är lite mer överraskande. Ett man definitivt reagerar på är Bröderna Ivarssons Barnvagnsfabrik, eller kanske mer känt som leksaksfabriken BRIO.

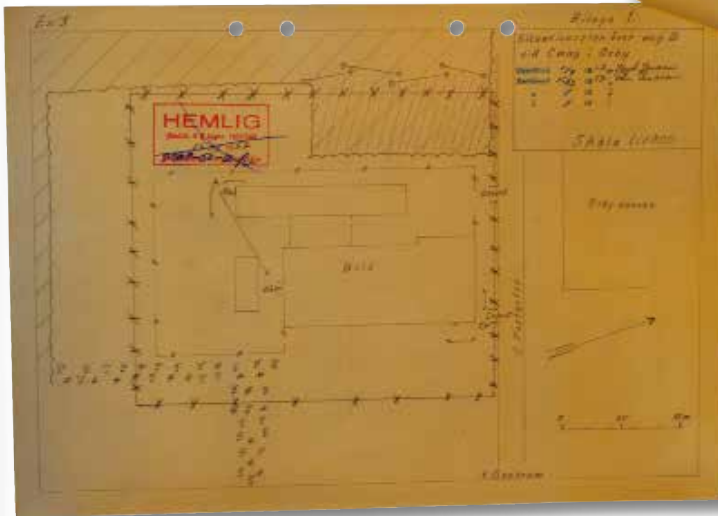
Här skulle vid en beredskaps-höjning inrättas ett större huvudförråd, ett s k C-förråd. Förrådet, eller förrådsområdet bestod av tre av fabriken befintliga byggnader. Det bevarade dokumentet i Krigsarkivet visar oss hur detaljerad krigsplaneringen var, även när det gällde sådana saker som förrådsställning och skyddet av dessa. De tre byggnaderna, skulle enligt instruktionerna hängnas in med taggtråd, i form av stormhinder och förses med larmmineringar och givetvis bevakas av militära förband. Enligt rekvisitionen

Brio, Bröderna Ivarsson i Osby, Skånes och kanske hela Sveriges mest kända leksakstillverkare, räknar som sin stamfader Ivar Bengtsson, som 1878 - 17 år gammal - köpte ett parti spånkorgar för 77 riksdaler och sedan sålde dessa i Danmark. Sju år senare startade han Ivar Bengtssons Korgfabrik i Boalt utanför Osby. 1908 övergick rörelsen till Ivar Bengtssons söner Viktor, Anton och Emil, vilka bildade företaget BRIO. Varumärket BRIO dök 1930 upp på två rödlackerade leksaksbilar av trä. En barnvagnsfabrik grundades 1947.

Det tidigare hemliga dokumentet om förråden vid BRIO i Osby.

Spår av ett försvar samma gränsdragning som Kristianstad län (alltså tiden före Skåne blev ett gemensamt län). Länet, eller området indelades i fyra huvudområden: 1.stridsgruppen, 103. stridsgruppen, 104.stridsgruppen och Fo inre. Rent geografiskt var grupperna placerade så att 1. var placerad i nordvästra Skåne, 103. nordöstra Skåne, 104. i sydöstra Skåne och den inre gruppen svarade för mellersta norra Skåne upp till den småländska gränsen (se karta på nästa sida).

Den gamla fabriksbyggnaden vid BRIO i Osby, som den ser ut idag (2010).

Intressant bland förbanden är det som kallas Fo 14 inre del. Detta var förband med speciella bevakningsuppgifter, främst över de anläggningar som var av yttersta vikt för de övriga delarna av förbanden. Speciellt under ett mobiliserings- och uppbyggnadsskede. Förbanden var indelade i tre olika arbetsuppgiftsgrupper:

1. Försvarar
2. Bevakar
3. Upprättar och betjänar

Låt oss börja med grupp 1, här ingick de båda gpl Svea och Gunnar P., överdragsstationen i Sösdala, järnvägsbron Mals-hult (4 km SSV Osby) samt ett antal järnvägslinjer.

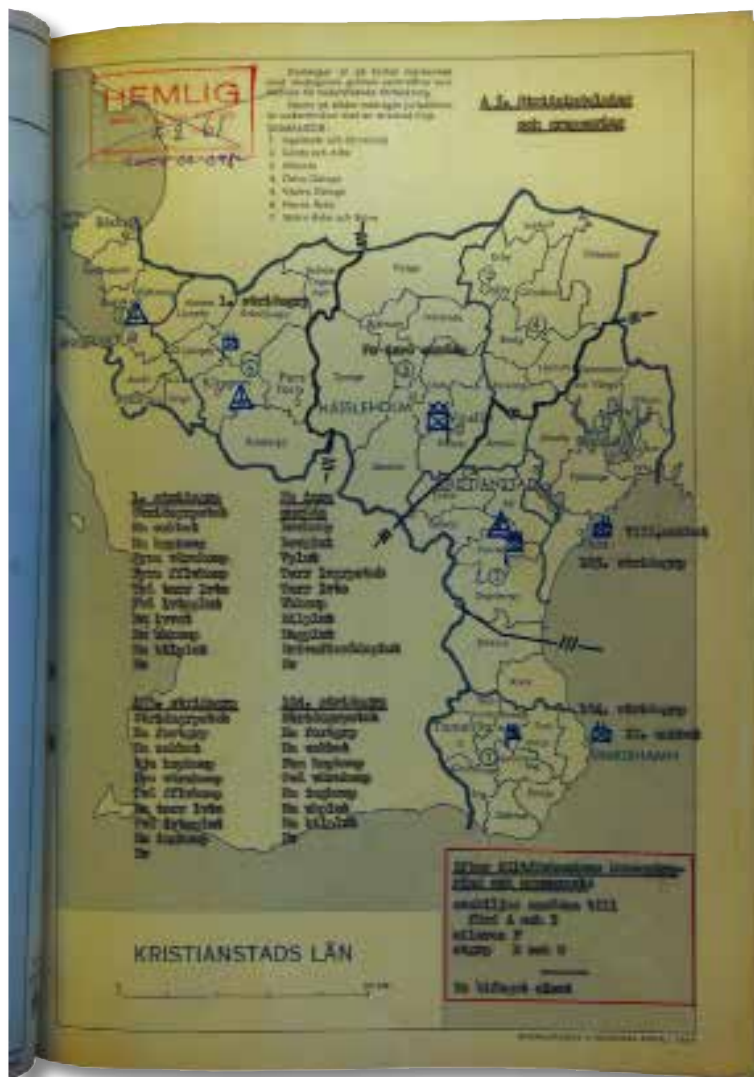
I grupp 2 finns uppgifterna att bevaka: drivmedelsanläggningar i Lönsboda och Röke, C-magasin i Osby (BRIO) samt ett antal s k skyddsföremål enligt speciell markbevakningsplan. I grupp 3 ingick uppdraget att upprätta och betjäna: drivme-

behövdes 45 000 meter taggtråd, 45 kg järntråd och 10 st knallminor. Bevakningen .."skall skydda mot spioneri, sabotage och annan skadegörelse samt angrepp av mindre styrkor (patrullföretag)".

Det var hit material och utrustning först skulle anlända från de stora centralförråden utanför Skåne. Från Osby skulle de sedan distribueras ut till de oli-

ka förbanden, eller till mindre förråd. Men allt detta förutsatte att Skåne blivit angripet.

För bevakningen av området skulle delar ur 101.bevakningskompaniet, ingående Fo 14,s inre områdes försvarsstyrkor, svara. Låt oss titta lite närmare på just Fo 14 (Försvarsområde) och dess uppdelning och uppgifter, i händelse av krig. Det gamla försvarsområdet har

Stridsgruppsindelningen inom F0 14 område under 1960-talet. (KrA)

delsförrådet i Lönsboda, C-magasinet i Osby, Lvvst i Hässleholm samt Fotygverkstäderna i Vinslöv.

Detta "inre förband" bestod av följande enheter:

Bevakningskompani
 Bevakningspluton
 Vaktpluton
 Territoriell luftvärnsgrpsstab

Territoriell luftvärnsstropp
 Underhållskompani
 Bilpluton
 Magasinspluton
 Drivmedelsförrådspluton
 Hemvärn

Den upptagna magasinsplutonen kan vara 21. magasinsplutonen som mobiliserade i Osby och omfattade 61 man.

Mobiliseringstiden för plutonen var 72 timmar. Andra förband inom styrkan hade sina mobiliseringsplatser i t ex Skånes Fagerhult (134. bilplutonen).

I det större perspektivet fanns de skånska brigaderna. Först som infanteribrigader (IB) och senare som pansarbrigader (PB). Brigadernas huvuduppgifter växlade mellan anfall för att skapa fördröjning av fienden, till rena försvarsuppgifter i anslutning till kustförsvaret.

En anmärkningsvärd del i det Skånska försvaret var den rekognosering som utfördes under början på 1950-talet i norra Skåne, i gränstrakterna mot Småland och Halland. Här talas det om *"en befästningslinje från kust till kust"*. Här skulle försvaret återupptas om fienden fick fotfäste i Skåne. Den planerade åtgärden föll inte i god jord då den i praktiken innebar att man gav upp Skåne. Någon befästningslinje blev aldrig byggd.

Men på andra håll i Skåne byggdes det skyddsrum, och förbereddes ställningar till försvar av terrängavsnitt. Ett sådant område ligger i den idylliska Fyledalen. Här vid en av korsvägarna byggdes skyddsrum, av typen Sk 10, i anslutningen till vägen. Både på den norra och södra sidan kan man än idag stöta på skyddsrummen. Skyddsrummen byggdes för de lokala förband som hade till uppgift att bekämpa en fiende som

Här vid den gamla kvarnen i Gudrastorp, utanför Vittsjö, ser man fortfarande spåren av försvarsåtgärder. Kanske var detta en del av den befästningslinje -från kust till kust, som rekognoserades under slutet av 1940-talet.

En del av den vackra dalgången. Vid husen i bakgrunden löper den gamla järnvägen

ryckte fram längs dalgången, eller försökte ta sig upp längs vägen. De öppna ängarna medger en framkomlig väg för t ex ett pansarförband. Från de branta sluttningarna har en väl skyddad pansarvärnsomgång

möjlighet att ställa till med stor oreda hos en framryckande fiende.

Och det var lokalförsvarsförbanden som skulle se till att de känsliga terrängområdena försvarades. Detta gällde t ex

Skyddsrum 2460 på Fyledalens södra sida. Väl gömt ovanför den gamla järnvägsövergången.

Skyddsrum 2461 på i skogsbranten på Fyledalens södra sida.

Den diagonala skyddsrumslinjen i södra och mellersta Skåne. Skyddsrummen var placerade vid "terrängmässigt fördelaktiga" platser. Grafik: Lars Dahlbom)

i stor utsträckning inför hotet om fallskärmslandsättning. Underlag och kartmaterial hade utarbetats för att visa på vilka områden som kunde bli aktuella för en eventuell fientlig luftlandsättning. När man talar om det militära för-

Fyledalen är 20 kilometer lång, några hundra meter bred och upp till 50 meter djup. Den ligger på gränsen mellan Sjöbo, Ystad och Tomelilla kommuner. I dalens botten rinner Fyleån. Förr kunde man åka tåg längs Simrishamnsbanan i dalen, men numera används spåren enbart till dres-sincykling.

svaret är det lätt att glömma bort att nästan 60% av denna bestod av just lokalförsvärsförband. Arvet från gamla tider är ganska tydligt med cykelskyttebataljoner som kan sägas vara efterföljarna till landstörmsbataljonerna. De "tungä kompanierna", kulspåtekompanierna, utvecklades till värförband med kustnära stridsuppger.

Lokalförsvärsförbandens styrka var den snabba mobiliseringen och närheten till sina grupperingsplatser. Vanligaste förbandet var cykelskyttebataljonen, som tidigare nämns. 1969 bestod en sådan bataljon av följande enheter:

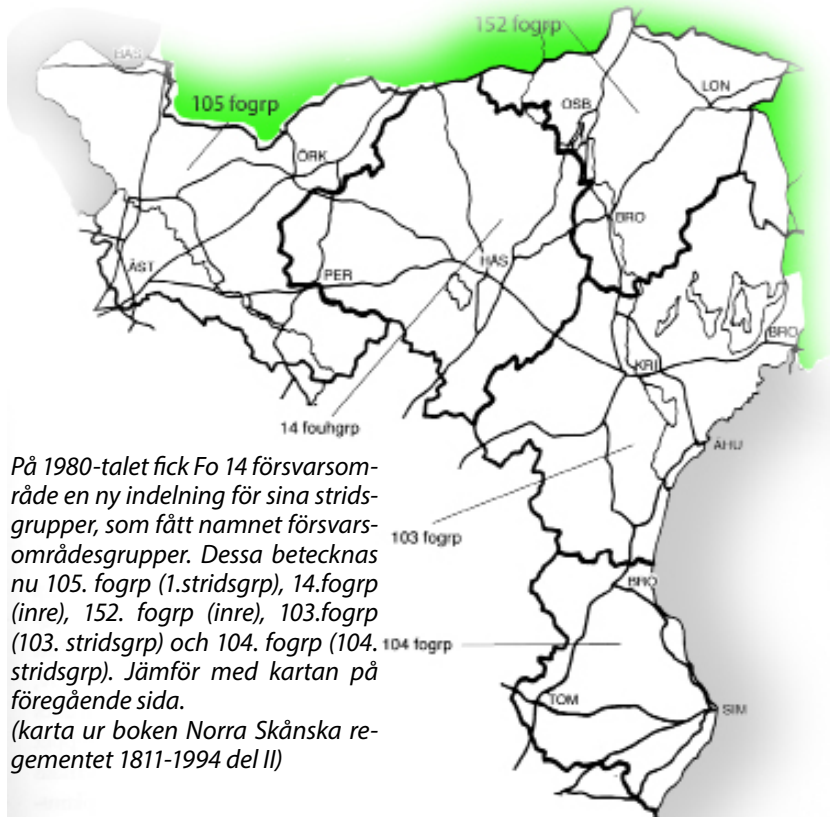
Bataljonsstab med stabskompani,

Tre **cykelskyttekompanier** om vardera tre plutoner och en **granatgevärstropp**,

Ett **cykelgranatkastarkompani** med två plutoner samt **trosskompani** med bl a pionjärpluton, trosspluton och sjukvårdspluton. Totalt omfattade bataljonen 814 man och 644 cyklar. Inom bataljonen fanns, utöver den personliga beväpningen, 29 kulspåter m/58, 32 granatgevär m/48, 8 st 8 cm granatkastare samt fyra 9 cm pansarvärnsplåsar.

Hjälm m/37

På 1980-talet fick Fo 14 försvarsområde en ny indelning för sina stridsgrupper, som fått namnet försvarsområdesgrupper. Dessa betecknas nu 105. fogrp (1.stridsgrp), 14.fogrp (inre), 152. fogrp (inre), 103.fogrp (103. stridsgrp) och 104. fogrp (104. stridsgrp). Jämför med kartan på föregående sida.

(karta ur boken Norra Skånska regementet 1811-1994 del II)

Cykelskytteförband under framryckning. Tolkning efter traktor eller bil var en svensk uppfinning. (foto: Ast/Bild 1977)

Granatgevär m/48 (Grg m/48) Carl Gustaf är ett rekylfritt pansarvärnsvapen konstruerat enligt bakblåsprincipen. Vapnet som har kaliber 8,4 cm är främst avsett för att bekämpa pansarfordon. Till vapnet finns även spräng-, rök- och lysgranater. Vapnet benämns oftast "GRG". Vapnet används flitigt i det svenska försvaret, där de flesta stridande plutoner har en GRG-grupp. Många värnpliktiga blev bekanta med skyttens kommando "Skott kommer!" varvid laddaren, om det är fritt, svarade "Klart bakåt!". Vapnet är en stor exportframgång och har sålts till ett flertal länder. Under Falklandskriget 1982 användes det av brittiska armén för att nedkämpa argentinska ställningar. (foto: Jonas Brane)

Kulspruta 58 (Ksp 58) är ett helautomatiskt, luftkyllt vapen med gasuttagsmekanism och knäledslåsning konstruerad av Fabrique Nationale i Belgien. Kalibern är 7,62 mm. Vapnet som är baserad på FN MAG antogs av den svenska försvarsmakten år 1958. (foto: Jonas Brane)

Spår av ett försvar

Krigsorganisationens indelning i förband 1978:
 Brigader - främst avsedda för anfallsstrider, och utgör kärnan.
 Regimenten - fördröjnings- och avvärjningsstrid.
 Fördelningsförband - understödsenheter av artilleri-, luftvärn, ingenjör mm.
 Lokalförsvarsförband - användes till försvar av betydelsefulla platser.
 Hemvärn - frivillig verksamhet och svarar bl a för kufförsvaret.

Bild t h: Här en liten lektion i militära förkortningar: 8,4 cm sk ptr m/48 D, slsgr m/56, ö hk sar m/49-50. För oss vanliga är det alltså en granat till granatgevär m/48 med lite olika varianter.

Pansarvärnspjäs 1110
 Pansarvärnspjäs 1110 (Pvpj 1110) var ett rekylfritt pansarvärnsvapen konstruerat enligt bakblåsprincipen, kaliber 9 cm.
 Tidigt under 1954 levererades två prototyper och 1959 fastställdes modellen. Pjäsen tillverkades av Bofors och lavetten byggdes vid Gevärsfaktoriet i Eskilstuna. Ursprungligen var pvpj 1110 traktordragen, men när Krigsmakten anskaffade tgb 903 beställdes även en öppen variant, benämnd pvpjästerrängbil 9031, för att transportera pvpjäsen. (foto: Ast/Bild 1977)